

บทที่ 4

ทางออกของหมู่บ้านไทย

ความนำ

ในสภาพการณ์อย่างเดียวกัน การมองประเด็นปัญหาและการนำเสนอทางออก ก็อาจแตกต่างกันไปได้หลายทาง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากแง่มุมและวิธีคิดที่ใช้ในการเข้าถึงปัญหาแตกต่างกันนั่นเอง

โจทย์ของงานศึกษาชิ้นนี้ก็คือ การเชื่อมโยงเอาการวิเคราะห์ทำความเข้าใจถึงความเป็นชุมชนและการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน เข้ากับการสังเคราะห์ทางออกสำหรับหมู่บ้านในสภาพการณ์ปัจจุบันที่รุ่มล่อมอยู่ โดยอาศัยการศึกษาทฤษฎีเป็นเครื่องมือ

แง่มุมในการเข้าถึงปัญหาที่ใช้คือ แง่มุมของหมู่บ้าน ในฐานะที่หมู่บ้านมีความสำคัญและมีชีวิตจิตใจเป็นของตนเอง ส่วนวิธีคิดที่ใช้ในการเข้าถึงปัญหาคือ วิธีคิดแบบเป็นองค์รวม

ในบทนี้ จะทดลองดำเนินการเชื่อมโยงโดยใช้แง่มุมและวิธีคิดดังกล่าว โดยเริ่มจากกล่าวถึงการใช้นวัตกรรมวิถีการผลิตแบบเอเชียอธิบายหมู่บ้านไทย หมู่บ้านในสภาพการณ์ปัจจุบัน แล้วพิจารณาว่านวัตกรรมวิถีการผลิตแบบเอเชียบอกอะไรกับเรา สำหรับการหาทางออกของหมู่บ้านไทยบ้าง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการมองนวัตกรรมวิถีการผลิตแบบเอเชียในทางทฤษฎี ในบทต่อไป

ว่าด้วยนวัตกรรมวิถีการผลิตแบบเอเชีย

แง่มุมและวิธีคิดที่ใช้ในการตีความวิถีการผลิตแบบเอเชีย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิจารณาถึงการนำเอานวัตกรรมวิถีการผลิตแบบเอเชียมาใช้อธิบายหมู่บ้านไทย

วิถีการผลิตแบบเอเชียถูกมองว่าหยุดนิ่ง ปราศจากพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลงในระดับรัฐ อันได้แก่การพลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาครองอำนาจของราชวงศ์ต่างๆ ไม่ได้ส่งผลกระทบกระเทือนต่อชุมชนหมู่บ้านเลย หมู่บ้านยังคงเป็นโลกที่ปิด แยกตัวต่างหากจากกัน และผลิตซ้ำตนเองได้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ

แนวการมองแบบนี้เป็นการมองจากแง่มุมของคนในระบบทุนนิยม เป็นคนเมือง ไม่ใช่ชาวบ้าน เขากรอบหรือเกณฑ์ในสังคมทุนนิยมไปจับวัดตัดสิน สังคมเอเชียถูกมองว่าหยุดนิ่ง เพราะไม่ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นระบบทุนนิยม หลังจากที่ชาติตะวันตกได้เข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว พัฒนาการของสังคมเอเชียถูกอธิบายด้วยสิ่งที่สังคมเอเชีย "ขาด" แต่สังคมยุโรป "มี" โดยละเว้นที่จะกล่าวถึงสิ่งที่สังคมเอเชีย "มี" แต่สังคมยุโรป "ขาด" จึงพลอยทำให้ลืมคิดไปว่า สังคมเอเชียเอง ก็มีวิถีการพัฒนาเป็นของตัวเองที่ไม่ได้มุ่งไปสู่ความเป็นทุนนิยมอยู่ด้วยเหมือนกัน คำกล่าวที่ว่า ถ้าทุนนิยมไม่แทรกตัวเข้ามา สังคมเอเชียก็คงจะเป็นอยู่ไปอีกหลายร้อยปี นั้น อาจเป็นไปได้จริง แต่ในหลายร้อยปีนี้ สังคมเอเชียจะไม่เหมือนเดิม แต่จะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ทีละเล็กทีละน้อย บนวิถีทางของตัวเอง อาจเป็นไปได้เช่นกัน ที่ความผันแปรในระดับรัฐส่งผลต่อหมู่บ้านน้อยมากหรือไม่ส่งผลเลย แต่หมู่บ้านก็ได้ปิด และไม่ได้เหมือนเดิม หากแต่พัฒนาไปอย่างช้าๆ อยู่ตลอดเวลา

ความขัดแย้งทางชนชั้นก็เป็นกรอบการมองที่ถูกผลิตขึ้นมาจากสังคมทุนนิยมเช่นเดียวกัน ในขณะที่มาร์กซ์อธิบายว่าประวัติศาสตร์คือการต่อสู้ระหว่างชนชั้น เมื่อไม่มีชนชั้นก็ย่อมไม่มีประวัติศาสตร์ ทุกสังคมในโลกย่อมมีชนชั้น มีประวัติศาสตร์ด้วยกันทั้งสิ้น เว้นแต่สังคมคอมมิวนิสต์บุพกาล และสังคมคอมมิวนิสต์ในอนาคตเท่านั้น

กรอบการมองนี้สร้างปัญหาในการวิเคราะห์สังคมเอเชียมาก เมื่อ "สังคม" ต้องมีชนชั้น ดังนั้น "รัฐ" จึงต้องเป็นชนชั้น ทั้งๆ ที่ "รัฐ" อยู่ นอก "สังคม" ไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต และไม่ได้เป็นอะไรเลยใน "สังคม" เอเชีย และการที่สังคมต้องประกอบด้วยชนชั้น "เจ้าของปัจจัยการผลิต" และชนชั้นแรงงานอยู่ "รัฐ" จึงต้องเป็นชนชั้น "เจ้าของปัจจัยการผลิต" เป็นเจ้าของที่ดิน ทั้งๆ ที่การที่รัฐ "อ้างกรรมสิทธิ์" เหนือที่ดินทั่วทั้งอาณาจักร แตกต่างจากการเป็น "เจ้าของที่ดิน" ของชนชั้น เสิร์ชนและชนชั้นเจ้าที่ดินในวิถีการผลิตแบบทาสและฟิวดัลอย่างมากมาย สำหรับประเด็นปัญหาที่ว่าในหมู่บ้านมีชนชั้นหรือไม่ วิถีการผลิตแบบเอเชียก็ถูกจัดให้เป็น "รูปแบบขั้นต้น"

ของสังคมที่มีชนชั้นหรือไม่ก็ถูกอธิบายให้เป็น "ระยะเปลี่ยนผ่าน" ไปสู่สังคมที่มีชนชั้นอื่นๆ ที่มีพัฒนาการสูงกว่า

การมองจากแง่มุมของระบบทุนนิยมนี้ อาจใช้ได้ดีในการอธิบายสังคมทุนนิยม แต่อาจเป็นอุปสรรคสำหรับการทำความเข้าใจโลกตะวันออกให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง สังคมเอเชียเป็นสังคมหมู่บ้าน รัฐมีความสำคัญก็จริง แต่รัฐในเอเชียแสดงบทบาทเป็นผู้ที่อยู่นอกเหนือสังคม เป็นกาฝากที่เกาะกินผลผลิตและไม่เกี่ยวข้องกันพัฒนาการทางสังคม การมองสังคมเอเชียจึงต้องมองจากแง่มุมของหมู่บ้าน จึงจะเห็นภาพที่แท้จริง

ในการทำงานเดียวกัน วิธีคิดที่ใช้ต้องสอดคล้องกับวิธีคิดในสังคมเอเชียด้วยเช่นกัน ในวิถีการผลิตแบบอื่นๆ เราอาจจะมองเห็น "พลังการผลิต" และ "ความสัมพันธ์ทางการผลิต" มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังสัมพันธ์กับ "โครงสร้างส่วนบน" อย่างใกล้ชิดด้วย แต่ถึงที่สุดแล้ว "การผลิต" ก็ยังเป็นรากฐานที่สุดของระบบสังคมทั้งระบบอยู่ดี ทว่า ในวิถีการผลิตแบบเอเชียเราจะมองเห็นต่างกัน ทั้งหมดที่เรากล่าวถึงข้างต้นนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน คำต่างๆ ที่ใช้เรียก เป็นเพียงแง่มุมต่างๆ ของสิ่งเดียวกัน เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจของเราซึ่งเป็นคนในระบบทุนนิยมเท่านั้น สิ่งเดียวกันสิ่งนี้คือระบบชุมชนหมู่บ้าน และวิธีคิดที่มองเห็นทุกสิ่งเป็นสิ่งเดียวกันนี้ก็คือวิธีคิดแบบเป็นองค์รวมแบบหนึ่งอันเป็นแบบของสังคมหมู่บ้านเอเชียนั่นเอง

ว่าด้วยการอธิบายหมู่บ้านไทย

จุดเด่นที่สำคัญของแนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชีย ก็คือพลังในการอธิบายชุมชนหมู่บ้านไทย การอธิบายวิถีการผลิตแบบเอเชียในแง่มุมของหมู่บ้านด้วยวิธีคิดแบบเป็นองค์รวมในแบบของชาวบ้าน ได้ส่งเสริมพลังในการอธิบายที่ให้เข้มแข็งอย่างสำคัญ

โดยสรุปแล้ว แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียอธิบายหมู่บ้านไทยว่า ดำรงอยู่เป็นระบบชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนโลกทัศน์เรื่องความสอดคล้องกับธรรมชาติ ชีวิตชุมชน และการต่อสู้กับรัฐ ภายใต้กรอบวิธีคิดแบบเป็นองค์รวมแบบชาวบ้าน หมู่บ้านไทยมีทิศทางการพัฒนาของตัวเอง สืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์อันยาวนาน สัมผัสกันมานานับร้อยนับพันปี หมู่บ้านไทยต้องเผชิญหน้ากับรัฐ ซึ่งก็มีพัฒนาการในตัวเองเช่นกัน จนกระทั่งท้ายที่สุด หมู่บ้านไทยต้องเผชิญหน้ากับทั้งรัฐและทุน ดังสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อมองจากแง่มุมของหมู่บ้านด้วยวิธีคิดแบบเป็นองค์รวมแล้ว งานศึกษาชิ้นนี้นำเสนอข้อสรุปว่า แนวคิดวิธีการผลิตแบบเอเชียสามารถใช้อธิบายรากฐานของหมู่บ้านไทยได้เป็นอย่างดี รวมถึงยังบ่งชี้แนวทางในการมองอนาคตของหมู่บ้านไทยดังจะพิจารณาต่อไปด้วย

อย่างไรก็ดี การอธิบายหมู่บ้านไทยยังมีแง่มุมที่ยังไม่ชัดเจนและน่าจะศึกษาเพิ่มเติมอีก 2 ประเด็น คือ เรื่องระบบกรรมสิทธิ์ชุมชน และเรื่องทาส

ประเด็นแรกคือ เรื่องของระบบกรรมสิทธิ์ชุมชน ซึ่งหมายถึงระบบความสำนึกร่วมกันของคนทั้งชุมชน ในการดูแลและใช้สอยปัจจัยการผลิตของชุมชน กรรมสิทธิ์ชุมชนนี้อาจแสดงออกผ่านรูปแบบหลายอย่าง ได้แก่ ประเพณีการแบ่งที่นาเป็นระยะๆ การถือครองที่ดินผ่านความเป็นสมาชิกชุมชน การช่วยกันยกคันทนา ซ่อมแซมเหมืองฝาย ไปจนถึงประเพณีการลงแรงร่วมกันในการทำนา จึงครอบคลุมไปถึงระบบจารีตที่ทำหน้าที่จัดการปัจจัยการผลิตด้วย ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมและที่เป็นแรงงาน การศึกษาระบบกรรมสิทธิ์นี้ มักจำกัดอยู่ภายใต้กรอบการมองว่ากรรมสิทธิ์เหนือที่ดินเป็นของรัฐศักดินา ซึ่งให้ภาพที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน และไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของกรรมสิทธิ์ชุมชน ซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมกิจกรรมหลายอย่าง รวมถึงลงลึกไปยังสถาบันครอบครัว ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับระบบกรรมสิทธิ์ผ่านกระบวนการสืบมรดกด้วย

ประเด็นที่สองคือ เรื่องทาส ระบบชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชีย โดยตัวเองแล้ว ไม่มีทาส ทว่าทาสอาจเกิดจากการปนเปื้อนจากภายนอกได้ การศึกษาชุมชนหมู่บ้านไทยกล่าวถึงเรื่องทาสน้อยมาก เราจึงรู้แค่ทาสในเมือง ตามบ้านเจ้านายหรือขุนนางเป็นส่วนใหญ่ จึงยากที่จะวิเคราะห์ความเป็นมาและสถานภาพของทาสได้อย่างชัดเจน ข้อเสนอที่ว่า ทาสไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่พัฒนาขึ้นมาในระบบชุมชนหมู่บ้านไทยนั้น เป็นเพียงสมมติฐานที่ได้จากการวิเคราะห์ในเบื้องต้น ยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยัน จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องนี้ต่อไป

หมู่บ้านในสถานการณ์ปัจจุบัน

เมื่อเทียบกับพัฒนาการในช่วงก่อนปี 2500 แล้ว ประเทศไทยในสมัยใหม่ ได้ผ่านกระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายและรวดเร็ว ตลอด 30 ปีแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ ประเทศไทยได้ผ่านขั้นตอนต่างๆ มากมาย นับตั้งแต่การเร่งระดมสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

การเร่งปฏิรูปภาคการเกษตรให้เป็นการผลิตเพื่อการค้าโดยทั่วกันทั้งประเทศผ่านรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม การพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า การค่อยๆ เข้ามามีบทบาทมากขึ้นของภาคบริการ และการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก หมู่บ้านได้รับความกระทบกระเทือนอย่างยิ่งในท่ามกลางความเป็นไปดังกล่าว

ประสบการณ์การพัฒนาของประเทศโลกที่สามหลายประเทศ โดยเฉพาะละตินอเมริกา ได้สะท้อนให้เห็นถึงอนาคตของโลกที่สามได้เป็นอย่างดี ชนพื้นเมืองหรือชาวบ้านไม่มีสิทธิในที่ทำกิน สถาบันหมู่บ้านแตกสลาย ทุกคนมีสถานภาพเป็นคนงานของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งเข้ามาลงทุนทำแพลนเทชันขนาดใหญ่ ไม่ต่างอะไรกับทาสติดที่ดิน การดำรงชีวิตทุกอย่างขึ้นอยู่กับบริษัท ไร้สิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตนโดยสิ้นเชิง และหมู่บ้านไทยเอง ก็ดูคล้ายจะอยู่บนเส้นทางสายเดียวกัน

ความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ บีบบังคับให้ชาวบ้านต้องออกมาทำงานข้างนอก เช่นที่กรุงเทพฯ แต่ก็ไม้อาจจะตัดบุคคลออกจากหมู่บ้านได้โดยเด็ดขาด แรงงานในภาคเมืองจำนวนไม่น้อยมีลักษณะการทำงานแบบไปกลับ ทำงานเป็นบางฤดูกาล หรือทำงานไปจนถึงวัยหนึ่งก็กลับไปทำนาอยู่บ้านตามเดิม ผลในด้านบวกก็คือ ทำให้ภาคเกษตรหรือภาคชนบทไทยมีความยืดหยุ่นในตัวเองสูง ช่วยลดความรุนแรงของการกระทบกระเทือนต่างๆ แม้มีปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ก็จะไม่รุนแรงมากเท่ากับประเทศที่แรงงานไม่มีที่ไป

อย่างไรก็ดี ความจำเป็นที่บีบบังคับให้ชาวบ้านต้องออกมาทำงานข้างนอก ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มที่มุ่งสู่ความล้มละลายทางเศรษฐกิจในระดับหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากผลของการทำการเกษตรเพื่อการค้า เกษตรกรอยู่ในฐานะที่ต้องเผชิญกับสภาพที่ต้นทุนสูงแต่ราคาผลผลิตต่ำ ทรัพยากรก็เสื่อมโทรม ไม่สามารถพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอย่างในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพได้อีก เงินจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาชีวิตให้อยู่รอด การออกไปทำงานข้างนอกเป็นความจำเป็น แต่ก็ป็นเงื่อนไขที่ย้อนกลับมาสร้างปัญหาให้กับตัวชาวบ้านเองด้วยเช่นกัน การออกไปข้างนอกตัดโอกาสในการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายใน แต่เปิดช่องให้ไปรับวัฒนธรรมแบบเมืองเข้ามาแทน วัฒนธรรมการบริโภคใหม่ๆ กลายเป็นภาระหนักยิ่งขึ้นของชาวบ้าน ทำให้ยิ่งถูกผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมแน่นอนหนาขึ้นทุกที ในขณะที่ความเข้มแข็งของหมู่บ้านถูกบั่นทอนลงเรื่อยๆ ในสภาพการณ์เช่นนี้ หมู่บ้านจึงยิ่งต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์อันหนักหน่วงรุนแรงยิ่งกว่าทุกครั้งที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ชุมชนไทย

แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียบออะไร

แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียบอกให้เราเห็นว่า รากฐานแห่งความเข้มแข็งของหมู่บ้าน ที่ทำให้หมู่บ้านไทยสามารถคงตัวอยู่ได้ยาวนาน และยังไม่ล่มสลายไป แม้จะต้องเผชิญกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงในปัจจุบัน ก็คือ ระบบชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่บนโลกทัศน์สามเรื่องภายใต้กรอบวิธีคิดแบบเป็นองค์รวมแบบชาวบ้าน

รากฐานแห่งความเข้มแข็งนี้ ได้ถูกกระแสความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกกดดันกร่อนทำลายลงเรื่อยๆ ทีละเล็กละน้อย และค่อยๆ ส่งผลให้หมู่บ้านไทยอ่อนแอลงทุกทีๆ อย่างไรก็ตาม รากฐานอันนี้ยังไม่ได้หมดไปเสียเลย ทว่ายังหลงเหลืออยู่ในรูปแบบต่างๆ รวมถึงความทรงจำและความสำนึกของผู้คน แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียจึงบ่งชี้ให้เราเห็นว่า การแสวงหาทางออกของชุมชนหมู่บ้านไทย ก็คือการฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้านนั่นเอง

การฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้านนี้ มิได้มีความหมายถึงการฟื้นฟูรูปแบบการดำเนินชีวิตและการทำกิจกรรมของชาวบ้านไทย ให้กลับเป็นเหมือนกับสมัยก่อนแต่อย่างใด เพราะรูปแบบและกิจกรรมต่างๆ เป็นเพียงการแสดงออกที่เป็นรูปแบบของระบบชุมชนหมู่บ้านในลักษณะหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมในยุคสมัยหนึ่งๆ เท่านั้น เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป การแสดงออกที่เคยเหมาะสม ก็อาจไม่เหมาะสมอีกต่อไปก็ได้ การฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้าน จึงหมายความว่า การฟื้นฟูแก่นสารของระบบชุมชนหมู่บ้าน โดยที่การแสดงออกอาจจะเปลี่ยนไปให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ใหม่ ที่หมู่บ้านต้องเผชิญในโลกแห่งความเป็นจริง กระบวนการฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้านนี้ จึงต้องวางพื้นฐานอยู่บนโลกทัศน์สามเรื่อง ภายใต้กรอบวิธีคิดแบบเป็นองค์รวม อันเป็นแก่นสารของระบบชุมชนหมู่บ้านอย่างแท้จริง

โลกทัศน์เรื่องแรก คือความสอดคล้องกับธรรมชาติ แม้สภาพทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านมีฐานเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างมั่นคง แต่การที่ทรัพยากรเหล่านั้นยังคงอยู่คู่กับชุมชนหมู่บ้านมาได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ย่อมเกี่ยวข้องกับความสามารถในการดูแลรักษาของชุมชนอย่างแนบเนียน โลกทัศน์เรื่องความสอดคล้องกับธรรมชาติมีบทบาทสำคัญ ทั้งต่อทิศทางการพัฒนาการผลิต ต่อระบบความคิดความเชื่อ และแบบแผนการให้ชีวิตของคนในชุมชน ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตของชาวบ้านไปจากเดิม วัฒนธรรมบริโภคนิยมเริ่มเบียดเบียนแบบแผนการให้ชีวิตของชาวบ้าน

จากความสอดคล้องกับธรรมชาติ เข้าหาความต้องการที่ยั่งยืนไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งถูกผลิตขึ้นมาจากระบบอุดมการณ์แบบทุนนิยม การแสวงหาทางออกสำหรับหมู่บ้านจึงต้องวางพื้นฐานอยู่บนความสอดคล้องกับธรรมชาติ ตั้งแต่ในการผลิตไปจนถึงการบริโภคเป็นสำคัญ

โลกทัศน์เรื่องที่สอง คือชีวิตชุมชน พื้นฐานของปรัชญาชีวิตชุมชนก็คือ ทุกคนร่วมมือกันเพื่อความอยู่รอดของทุกคนร่วมกัน ชีวิตของชุมชนคือชีวิตของตัวเอง เราไม่สามารถอยู่รอดได้ถ้าชุมชนล่มสลายไป ชุมชนจึงมีความสำคัญ ไม่ใช่ในระดับรูปแบบ แต่เป็นระดับโลกทัศน์ รูปแบบเดิมอาจใช้ไม่ได้อีกต่อไป จำเป็นต้องมีรูปแบบใหม่ที่เหมาะกับสังคมแบบใหม่เข้ามาทดแทนความเป็นชุมชนกินความตั้งแต่ระดับภายในหมู่บ้าน ไปจนถึงระดับระหว่างหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายอย่างไรก็ดี กระบวนการฟื้นฟูนี้ ต้องเกิดขึ้นด้วยความตระหนักว่า ชุมชนคือชีวิตของชาวบ้าน ชุมชนไม่ใช่องค์กรที่เป็นทางการ ไม่ใช่บริษัท แต่เป็นความสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนเอง

โลกทัศน์เรื่องที่สาม คือการต่อสู้กับความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียม โลกทัศน์เรื่องนี้ปรับปรุงจากการต่อสู้กับรัฐ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ดั้งเดิมของหมู่บ้านในสมัยรัฐศักดินา ในปัจจุบันไม่เพียงแต่รัฐเท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตชาวบ้าน ทุนก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในภาวะปัจจุบันที่โลกเชื่อมถึงกันอย่างแน่นหนานี้ การปฏิเสธรัฐและทุนเป็นไปได้เลยในโลกแห่งความเป็นจริง หมู่บ้านจึงต้องอยู่ร่วมกับรัฐและทุน ภายใต้กรอบวิถีคิดของรัฐกับทุนที่มุ่งขูดรีดหมู่บ้านนี้ หมู่บ้านยังคงต้องต่อสู้อยู่ แต่เป็นการต่อสู้กับความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมที่รัฐกับทุนพยายามเหยียบย่ำและยึดเย็ดให้กับหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา

กระบวนการฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้านนี้ จะต้องดำเนินไปภายใต้กรอบวิถีคิดแบบเป็นองค์รวม มองทุกสิ่งทุกอย่างกลมกลืนกันเป็นเนื้อเดียว จึงจะสามารถผสมผสานมิติต่างๆ ในชีวิตหมู่บ้านเข้าด้วยกันได้อย่างราบรื่นและสอดคล้องกับรากเหง้าดั้งเดิมของชุมชน อันจะนำไปให้หมู่บ้านสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเอง และสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองสืบต่อไป

ความส่งท้าย

ในบทนี้ได้นำเสนอแนวทางในการแสวงหาทางออกของหมู่บ้านไทย ซึ่งเป็น การเชื่อมโยงการวิเคราะห์ชุมชนหมู่บ้านไทย และการสังเคราะห์ทางออกสำหรับชุมชนหมู่บ้านไทย

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยใช้แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียเป็นเครื่องมือ แง่มุมที่ใช้ในการเข้าถึงปัญหาคือแง่มุมของหมู่บ้าน และวิถีคิดที่ใช้คือวิถีคิดแบบเป็นองค์รวมในแบบของชุมชนหมู่บ้านเอง

การศึกษาในบทนี้ได้ข้อสรุปว่า แก่นสารของหมู่บ้านไทย คือระบบชุมชนหมู่บ้านบนพื้นฐานของโลกทัศน์สามเรื่อง ภายใต้กรอบวิถีคิดแบบเป็นองค์รวมแบบชาวบ้าน การแสวงหาทางออกของหมู่บ้านไทย จึงได้แก่การฟื้นฟูระบบชุมชนหมู่บ้าน กระบวนการฟื้นฟูต้องวางอยู่บนโลกทัศน์สามเรื่องคือ ความสอดคล้องกับธรรมชาติ ชีวิตชุมชน และการต่อสู้กับความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียม ภายใต้กรอบวิถีคิดแบบเป็นองค์รวมแบบชาวบ้านเช่นเดียวกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย